

Az újjászülető kolozsvári Mikes-palota¹⁷⁷

Kolozsvár legrégebb tere, az Óvár közepén fekvő egykori Kispiac, hagyományos nevén Karolina (ma Múzeum) tér a közelmúltig a város igen elhanyagolt sarkának bizonyult. A Ferenc-rendi templomon és a hozzá csatlakozó rendházon kívül legfeljebb a Karolina-oszlopot volt érdemes szemügyre venni, de ennek megközelítése a régészeti „kutatóárkok” miatt egy ideig szinte lehetetlen volt. Aztán a teret tíz évvel ezelőtt átrendezték, régies kövezettel látták el, a környező, eléggé jellegtelen házak földszintjén, alagsorában éttermek, bárók nyíltak, s tavasztól ősziig ezek teraszai foglalják el a teret, úgyhogy nyáridőben az egész tér egy nagy vendéglővé válik.

A tér közepén, a Karolina-oszlop vonalában fekszik egy egyemeletes, héttablakos épület, amelyet rendre szintén a vendéglátás szolgálatába állítottak, árkádos folyosóval övezett udvara is e célt szolgálta. Kevesen tudták az elég jellegtelen épületről, hogy az egy főúri palota, csak éppen jó száz évvel ezelőtt stílusából kiforgatták. Most csoda történt: akadt egy olyan tulajdonos-vállalkozó, aki nem csak azt nézte, hogyan lehet egy épületből minél több jövedelmet kihozni, hanem a patinás épületre is gondolt. Éveken át tartó renoválás során visszaállítja a homlokzatot s minden bizonnyal az udvari részt is a legkorábbi kikövetkeztethető formára. A befektetés majd meghozza az anyagi hasznot is, rangot fog jelenteni egy ilyen előkelő helyen étezni, esetleg megszállni.

A ház előtörténete egyelőre a homályba vész, nem sikerült építésének dokumentumait fellelni. A középkori városnak vagy három telke is lehetett itt, amelyeket rendre felvásárolt és egyesített a zabolai gr. Mikes család. A családtörténet az 1500-as évekig visszavezethető, a Székelyföld legtekintélyesebb és leggazdagabb főúri családjai közé számítottak. Tagjai többnyire az erdélyi országgyűléseken is szerepet vittek. Mikor 1790-ben az Erdélyi végrehajtó hatalmat képviselő gubernium Kolozsvárra költözött, s ezzel az országgyűlések székhelyévé is e város vált, a főúri családok sorra építették itteni városi rezidenciáikat. A főtéri Bánffy-palota már készen állt, mintául is szolgálhatott. Úgyhogy a Teleki, Jósika, Rhédey, Kemény, Tholdalagi, Kendeffy családok versengve emeltették palotáikat. A Mikesek sem maradhattak le. A család ekkor már két ágra szakadt, az uzoni ág két tagja is díszes palotát építtetett. Az egyiket az Óvár piacán, a másikat a Belső Monostor (Unió) utca elején. Az 1815-ben elhunyt Mikes János császári és királyi kamarás és felesége, Mikes Róza (†1821) emeltette a század elején az óvári épületet, idősebbik fiuk, ifjabb János (†1880), a színházpártoló politikus az 1840-es években a Monostor utcait. Az óvári palota így a kisebbik fiúra, Károlyra (1815–1876) maradt. Károly feleségével, br. Bornemisza Rózával Szászfenesen élt udvarházában, s aligha tartott fenn a közeli Kolozsváron is lakosztályt.

177 A cikk megjelent a *Szabadság* 2020. május 25-i számában (XXXII. évf. 118. sz.).

Az óvári palota az akkoriban divatos későbarokk-újklasszicista stílust követő kolozsvári épületek sorába illeszkedik. A korszak itteni legkeresettebb korabeli építész Joseph Leder (1749–1814), vagyis Leder József volt. Nevéhez fűződik a Farkas utcai Teleki-palota, az unitárius és református kollégiumépületek megtervezése, felhúzása. Nagy valószínűséggel ezt a házat is ő tervezte és építette. Akkori szokás szerint nem bontott le minden, a telken található épületet, hanem a még felhasználható részeket hasznosította az új palotánál. Ebben kialakított egy főúri lakosztályt – nagy valószínűséggel a homlokzaton – lakó és reprezentációs helyiségekkel, vendégszobákkal, szolgálakásokkal; az épület többi részét – lehetőleg külön bejárattal, lépcsővel – bérbe adta. Az eredeti homlokzatot megőrizte Veress Ferenc 1860 körül a tér északi oldaláról készített felvétele, s a század végén kiadott Dunky-féle képeslap is (17. kép). Ez utóbbiról jól látszik, hogy a keleti saroképület és a Mikes-palota között még volt egy keskenyebb ódon épület, amelyet Basta-házként emlegetnek. A század második felében ez is a Mikesék tulajdonát képezte. Ehhez képest a Mikes-ház előre ugrott jó néhány méterrel.

Az építető Mikes János halálakor éppen csak elkészülhetett a palota. Fia még egészen kiskorú lévén legfeljebb az 1835-ben kötött házassága után foglalhatta volna el a lakást. Valószínűbb azonban, hogy a Mikes család már felépítését követően az egész házat bérbe adta. Így kerülhetett sor arra, hogy az 1840-es évek végén vagy az 1850-es évek legelején az egész ingatlant az Országos Karolina Kórház rendelkezésére bocsássák.

Az országos kórház felállításáról 1811. szeptemberében hozott határozatot a kolozsvári országgyűlés. A megfelelő épület kijelölése és a megnyitás egyre késett. I. Ferenc király és felesége, Karolina Augusztia 1817-es látogatásakor a királyné adományt is tett a kórház részére. Nincs nyoma annak, hogy 1818 előtt is működött volna az intézmény. Ekkor a gubernium külön bizottságot küldött ki a kórház épületének kiválasztására és a működés beindítására. Ez jelöli ki az 1787-ben felosztatott harmadrendi ferences nővérek üresen álló zárdáját a kórház helyéül. A megnyitás 1820-ban történhetett, ebben az évben kérték az udvar beleegyezését, hogy a kórház címébe felvehesse Karolina királyné nevét.

A zárdaépület a tér sarkán állott, szemben a Ferenc-rendi kolostorral. Itt eleinte mindössze egy női és két férfi kórteremben tartottak fenn néhány ágyat, s csak a legszegényebbeket utalták be, a városban működő Orvos-sebészeti Tanintézet kirurgus hallgatói rajtuk tanulhatták a gyógyító eljárásokat. Ekkor még ez a „kórház” osztatlan volt, de idővel mind több helyiséget igényelt, s kivált belőle a külön sebészeti osztály. 1851-ben nagy ünnepélyességgel, az erdélyi katolikus püspök részvételével nyitották meg a külön Szülőintézetet. Akkoriban elképzelhetetlen volt, hogy egy polgárasszony az intézetben szüljön, oda csak a megesett leányanyák kerültek, akiknek nem volt otthonuk, akiket a családjuk kiközösített. Rajtuk gyakorolták a bábajelöltek a mesterségüket. Nagyon sokan szülés után a gyermeküket otthagyták, s ezeket állami pénzen györgyfalvi nevelőszülőkhöz adták ki.

Talán nem tévedünk, hogy éppen a Szülőintézet és a már működő sebészet részére bérelte ki az állam a Mikes-házat. Ebben a sebészet mellett szemészeti osztály,

majd külön „bujasenyves” részleg létesült. Néhány év múlva mind a két épület telítődött. Ekkor, 1870 táján kibérelték – szintén a Mikes családtól – a Basta-házat is. Ez azonban csak részben volt használható, mert összeomlással fenyegetett. Ide telepítették a vérbajosokat, s járvány idején a fertőző betegeket. A Mikes-palota hátsó szárnya, az úgynevezett Bagolyvár nyugatról kapcsolódott a homlokzati szárnyhoz, a Basta-ház két utcai szárnya pedig keletről közlekedett egymással. Így a két ház között elég tágas udvar keletkezett. Itt volt az istálló, a kút, egy istállóból kialakított bonchelyiség, és a mindössze két latrina, amelyeket az orvosok is használtak. Vízvezeték, csatornázás akkor még nem létezett. A zsúfoltság annyira megnőtt az 1860-as évek végén, hogy a szülésetet, majd a szemésetet is ki kellett költöztetni külön bérelt épületekbe. 1872-től, az egyetem megnyitásától az egyes tárgyak professzorait neveztek ki a megfelelő klinikai osztályok élére.

A Karolina Kórház országos intézményként a belügyhöz tartozott, 1896-tól vette át az oktatásügyi minisztérium, s ekkor kezdték el az új kórházak tervezését. Ezek helyül a Külső-Alsó Szén (utóbb Mikó) utca menti kerteket jelölték ki. Ide 1899-re épültek fel az első klinikák: Sebészet, Belgyógyászat, Szülészet-Nőgyógyászat. Ez év őszén ürítették ki az óvári kórházépületeket. A legrégebbit és legrozogábbat, a Basta-házat azonnal eladhatták, lebontották, s helyére épült a mostani emeletes ház, bejárata felett a régi épület egy 1628-as évszámot feltüntető olaszkoszorús jelvényével. A palotát a Mikes-család bérházzá alakította: erkélyt tartó oszlopos kapuzatát lebontották, helyiségeit lakásokká alakították. Végül 1914-ben a sarki zárdaépület is felszámolták, helyére irodaház épült.

A Mikes-palota az átalakításkor elvesztette homlokzata patinás jellegét. Egy lett a századforduló eklektikus városi lakóházai közül. Az emeleti hét könyöklőpárkányos ablaka fölött szemöldökpárkányok húzódtak kitöltve valamennyire a koronázó párkányig a szabad felületet. Földszinti öt ablaka fogta közre az íves kaput melyek a sávozott falfelületbe illeszkedtek. Leginkább még az árkados udvar éreztette a az épület műemlékjellegét, ennek köszönhetően került fel az ingatlan a B-kategóriás műemlékek jegyzékére. Mikes Károly gróf, valóságos belső titkos tanácsos 1876-ban halt meg, a palotát fia, Árpád (1835–1899) örökölte, aki már a magyar Főrendiház örökös tagjaként távozott az élők sorából. Feleségétől, Horváth-Tholdy Róza grófnőtől öt gyermeke született. 1914-ig nem rendezték az örökösödést, úgyhogy akkor is osztatlanul az „örökösök”-et tüntetik fel tulajdonosként. Közülük az egyetlen fiú, Kelemen viszi tovább a családot, leszármazottai ma is Uzonban sikeresen gazdálkodnak és restaurálják visszaszolgáltató kastélyukat. A kolozsvári palotát az első világháború végén, vagy legkésőbb az 1920-as évek elején adhatták el.

Az évek óta tartó renoválás még nem ért véget. De a napokban végre a homlokzat megszabadult az állványoktól és a védőleplettől, s így láthatóvá vált a teljes megújult front (18. kép).

Mintha nem is a korábbi épületet látnók! Ez tényleg egy főúri palota, a 19. század elejének egy új életre kelt gyöngyszeme. Akárcsak akkor, a homlokzatot ma is az ablakok között futó kettős falpillérek tagolják. A vízszintes párkányok golyvázottak, vagyis pillérekkel találkozáva megtörnek. A füles ablakok feletti girlandos beté-

teket is sikerült helyreállítani, ezek szintjén a falpilléreket díszes fejezetek ékesítik. Az ívelt erkélyt – az eredeti három helyett – most csak két kőkonzol tartja. Az erkély sűrűn mintázott kovácsoltvas mellvéd-rácsa valóságos remekmű. Ugyanezek a minták a pinceablakok rácsain is előfordulnak. Eredetileg a földszinti ablakoknak szintén volt védőkosara, ezeket most mellőzik. Az erkélyt alátámasztó kompozit fejezetű kannelúras oszlopok most inkább díszként hatnak. Láthatóan az erkély a két falból előre nyúló konzolon nyugszik. A kapu eredetileg a járda szintjéről nyílt, most öt lépcsőt helyeztek eléje, s ezzel impozánsabbá vált a bejárat, s a kapualj szintjét is ehhez igazították. A kerékvetőknek viszont éppen csak a felső csücske látszik. Igaz, ma már funkciójuk sincs. Reméljük, ilyen minőségben állítják helyre az épület többi részét is.

Gaal György

